

ԱՅՑ

ՄԱՐԴԵԿԱՆԱԿԱՆ

«ՀԱՄԴԵՆ» ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ-ԲԱՐԵԳՈՐԾՎԱԿԱՆ ՀԱՍՏՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԱՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ

ԱՆՎՃԱՐ

Օւերս Սոսկվայից ստացանք «Hamshen» ռուսերեն հանդեսի 3-րդ համարը: Նախ անդրադառնանք նախորդ հրատարակություններին: Արագին համարը Սոսկվայում լույս տեսավ 2009թ. օգոստոսին: Այն հրատարակել էր տեղի «Համշենցի հայերի ասոցիացիան», որը հիմնադրվել է 2007թ. փետրվարի 11-ին, Ռուսաստանի հայերի միությունում: Կազմակերպության հիմնական նպատակներն են համշենահայերի նշակութային արժեքների, ազգագրության, բարերարի, բանահյուսության ուսումնասիրությունն ու պահպանումը, հայ ժողովրդի պատմության ավելի լավ ծանոթանալը: Նշենք, որ նրան անդամագրվել են ոչ միայն համշենահայեր, այլև ծագումով այլազայլ վայրերի մոսկվարնակ հայեր:

Տպագրությունը հիվանդավորել էին Գ. Գարանյանը, Ս. Կալենջյանը, Յ. Մաթոսյանը, Լ. Դուղուկյանը և Լ. Սարյանը: Անսագիրը մեծ չէր, ընդամենը 28 գունավոր էօ, իսկ շապիկին գրված էր «Համեսնցի հայերի պարերական հրատարակություն»: Այն ինձ ուղարկել էին կարծիքի, ուստի հրատարակիչների հետ համացանցով և հեռախոսով քննարկեցինք: Նրանք 20-30 տարեկան երիտասարդներ էին, երբեք մամուլում չէին աշխատել, այնպես որ, նրանց, բացի խորհուրդներից, ասացի նաև խրախուսիչ խոսքեր, անկեղծ գովեստներ: Բայց, ինչ թաքցնեն, այդպես էլ ինձ անհասկանալի մնաց, թե ինչո՞ւ այսիհ հայերին նվիրված ոռուսենին անսարքի անմասնում

լատինատառ գրվի, այս էլ
ոչ ամբողջությամբ, այլ Յ տառը
մեսրոպյան այբուբենից փոխառ-
յալ: Ուստեղեն գրելու դեպքում
գուցե Յ-ի գործածությունը հաս-
կանալի լիներ, բայց լատինական
գիրը Հ ունի: Մեսրոպյան այբուբե-
նը շիմացողմերն ամսագրի անվա-
նումը պիտի սխալ կարդան՝
«Amshen»: Ինչևէ, անցնենք ամ-
սագրի բովանդակությամբ: Առա-
ջին համարում պատմվում էր
կազմակերպության գործունեու-
թյան, տարբեր միջոցառումների և
բարեգործությունների, Համշեն
գավառի, Հայաստանում քրիստո-
նեության ընդունման, Արխագիա-
յի հայության մասին: Տպագրված
էին նաև Համշենի բարբառով 11
խաղիկներ (մնի) հայատառ և ոլո-
ստերեն տառապարձմանը: Համարը
եղափակում էր Սոչիի «Համշեն»
վոկալ-գրոթիքային երաժշտախմ-
բի մասին հորվածը:

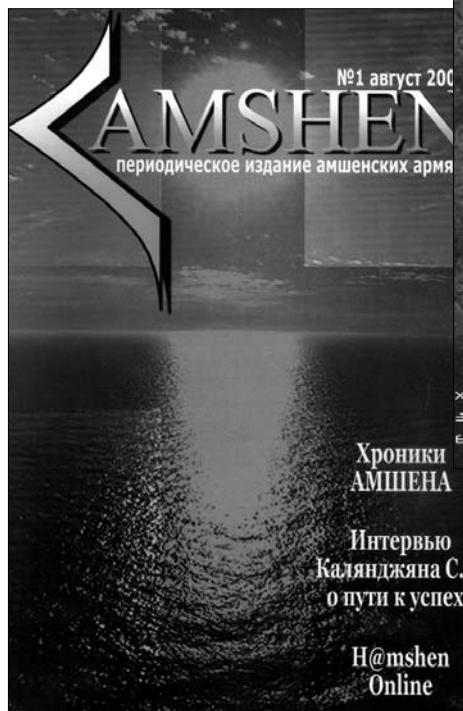
Հանդեսի 2-րդ համարը լույս տեսավ 2010թ. ամռանը: Այն արդեն մի քանի անգամ հաստ էր, ու-

ՀՐԱՇՎԼԻ ՆԱԽԱԶԵՐՆԵՐԹՅՈՒՆ

(Սուկվայի «Hamshen» հանդեսը)

ՍԵՐԳԵՅ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

Աեր 102 էջ, տպաքանակը՝ 5000 օրինակ: Ծապիկի Երկրորդ Երեսին տպագրված էին 10 հովանավորների անունները: Յանարդ բացվում էր «Քանչենցի հայերի ասցիացիայի» նախագահ Ա. Ղուլուկյանի, հանդեսի գլուխ խմբագիր Վ. Քեշ-աբյանի, հայերի համաշխարհային կոնգրեսի և Ուսաստանի հայերի միության նախագահ Ա. Աբրահամյանի՝ ընթերողներին ուղղված խոսքերով: 2-րդ համարը պատճենված էր կազմակերպության գործունեության, Արխագիայի հայկական դպրոցների, Թուրքիայի և Միջին Ասիայի կող-

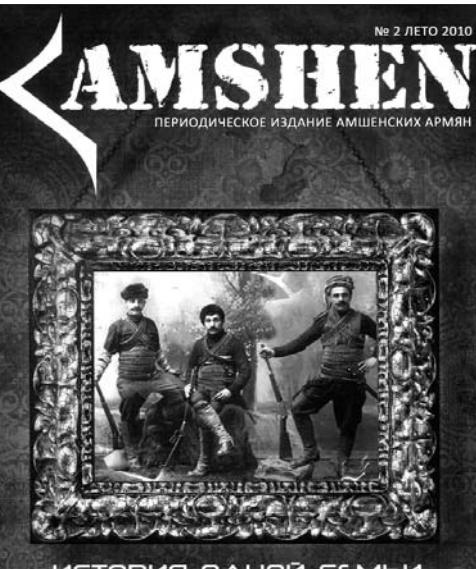

Ասկինս համշենցների մասին: Ա. Թոփյանի ռուսերեն թարգմանությամբ ընթերցողին էր ներկայացվել խոփացի Երիտասարդ գրող Մահիր Էօքբանի «Գող» պատմվածքը:

Տապարվել էին հոդվածներ նվիրված ՈՂ ՆԳՆ գեներալ-մայոր, հրավարանական զիտ. դղկտոր, պյոթեստը Օսկիհան Գալուստյանին, ՈՂ վաստակավիր տնտեսագետ, տնտեսագիտության դղկտոր, Սոսկվայի Կորպորատիվ դեկավայրության բուհի դեկան Անդրգետ Կայենցյանին: «Իմ մեջ համշենական հարսանիքը» պատմում էր կազմակերպության հարսանիքը:

համշենցիների մերօյս հարաս-
միքների, իսկ «Համշենական խո-
հանողը», բնականարար, խոհա-
նոցի մասին: Համարի արժեքա-
վոր հոդվածներից մեկը Օրորի
նշանապու ֆիլայիներից մեկի՝
Արթին Արզումանյանի (Թուչովկ
Արթին) մասին էր: «Համշենը»
անդրադարձել էր նաև աղջախյան
ազտանարտին և «Ազգի դեմքը»
Մերուրուսան տառ ներկասա-

የነፃ ሁኔታውን ከተማውን ተቀባዩ የሚያስፈልግ ስምምነት በመሆኑ የሚያሳይቷል፡፡

ИСТОРИЯ ОДНОЙ СЕМЬИ КАК ОТРАЖЕНИЕ ИСТОРИИ ВСЕГО НАРОДА

ХОМЕЦИ -	ИНТЕРВЬЮ	МОУ
ЗАБЫТЫЕ	ГЕНЕРАЛ-МАЙОРА	АМЦ
БРАТЬЯ	МВД РФ	СВА

սամբլուն ու Հայկազ Օհանյանը: Հրատարակված էին նյութեր նվիրված Հայաստանի և աշխարհասփյուռ հայ արվեստագետներին: Թարգմանաբար տպագրվել էր Ստամբուլի «Today's Zaman» անգլերեն թերթի 2010թ. մայիսի 6-ի հոդվածը, որը պատմում էր Երևանի «Զայն համշենական» թերթի և նրա խնճագիր մասին: (Փակագծում ասենք, որ «Զամանը» հոդվածը անգլերեն էր բարգմանել Ստամբուլի «Aksiyon» ամսագրի 2010թ. ապրիլի 7-11-ի N 800-hց): «Համշենը» անդրադարձել էր նաև Հայաստանյան ներգաղթին, Զնիկի և Օրդուի հայերի ինքնապաշտպանությանը, գագրացի երիտասարդ՝ արձակագրուի հինգիւա Կազանցյանին, որը կրութուն է ստագել Նոր Յորի քո-

յում առաջանակ գոյն պատճեն է լումբրիա համալսարանում և վեա է գործությունը Ալեքսանդր Մակեդոնացու մասին:

Այս համարում ևս հայերեն և ռուսերեն տառադարձությամբ տպագրվել էին Համշենի բարրառով՝ 19 խաղիկներ (մին), նաև Գևորգ Ավշարոնի և Անդրեյ Քեհյանի ռուսերեն բանաստեղծություններն ու Կիլյամ Սարոյանի «Հայոց ու հայց» պատմվածքի ռուսերեն թարգմանությունը:

Են անս հետաք հայեանը

օրերս Մովկվայից ստացանք «Համշենի» 3-րդ համարը (2011թ. ամառ): Այն ավելի շրեղ է ու հաստ՝ 116 էջ, տպաքանակը՝ 8000 օրինակ: Շապիկին՝ անվան տակ, ավելացվել է «Արևնտյան Հայաստանի ծայն» նախադասությունը, որն ազդարարում է, որ թեմատիկ առումով հաճնեսն ավելի ընդգրկուն է դարձել: 11 հովանափորների անուններից հետո, ինչպես նախորդ համարներում, շնորհակալություն է հայտնվում գործնկերներին՝ Երևանի «Զայն համշենական» թերթի գլխավոր խմբագրին և Կրասնոդարի Երկրամասի «Համշեն» հայկական գիտական, լրատվական, մշակութային կենտրոնի նախագահին: Երախտագիտություն է հայտնվում նաև գեներալ-լեյտենանտներ Նորատ Տեր-Գրիգորյանցին և

Նշան Թերզյանին

Հանձնեսը Ծանազողական հոդվածներ է տպագրել համշենցիների մատող անելու կարգի մասին, նաև հայոց լեզվի և այրութենի, բարբառների, Միջին Ասիայի կրոնափոխ համշենահայերի, նրանց Արցախ տեղափոխնելու հնարավորությունների մասին: Ընդառակ հոդվածով ներկայացված են համշենցի նշանակող վիճակու Միսաք Թոռլաքյանը, նաև ցարական Ռուսաստանի ամենաբարձրաստիճան հայ՝ Լորիս-Մելիքովը: «Համշենի» 3-րդ համարում կարելի է կարդալ նաև համշենահայերի շրջանում ճանաչված զվարճախոս և թամադա, կյանքը սպորտին նվիրած, գագրացի Կարո Բոստանջյանի մասին: Առանձին հոդվածով ներկայացված է նաև համշենահայութան ասավորություն:

իոյլըքան պատմությունը.
«Կիլիկիա՝ միջերկրա-
ծովյան Հայաստան», «Հայե-
ր Լիբանանում», «Բեյրութ-
Արևելքի ճաղարիտ, քա-
ղաք, որը չի մեռնի» հոդված-
ների խոսւն Վերնագրերին
ոչինչ ավելացնելու կարիք
չկա: «Ուշերություն տուն»
նոյնու նվիրված է այսօրվա
Հայաստանին:

Այս համարում ևս ռուտերնեն տառադարձությամբ տպագրվել են Համշենի բարբառով 20 խաղիկներ (մնիներ): Այսուհետև Արխագիայի Նովի Աֆնոն գյուղի բնակչի Մ. Զերունյանի հետ փոքր հարցազրոյցում խսվում է Արխագիայուն հայենի հաստատման մասին:

Ուշագրավ է, որ շապիկի 3-րդ
եզրու տպագրված է Հայաստանի
հիմնը՝ հայերեն և ռուսերեն
թարգմանութափութուն:

Կստահ ենք, որ «Համշեն» հանդեսն իր բազմարուկանողակ նյութերով և շրեղ ձևավորմանը շատ-շատերին կիստարքորի, ուստի մաղթում ենք անխափան հրատարակություն, իսկ նրա երիտասարդ, հայրենասեր աշխատակցներին առողջություն և ամենան սարի:

2011թ. ամռանը բարբառագիտական և ժողովրդագրական հետազոտություններ կատարելու նպատակով այցելեցինք ՈՒղարքի նախանձի Չամլիեմշին գավառ և Չայելի (հնում Մափավրի) գավառի Սենողի շրջանի համշենցիների բնակավայրեր։ Խճիքի կազմում էր նաև ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի գիտաշխատող, Դայաստանի «Յամշեն» հայրենակցական-բարեգործական հ/կ Փոխնախագահի, «Զայն համշենական» ամսաթերթի գլխավոր խմբագիր Սերգեյ Վարդանյանը։ Սենողը 16-րդ դարի օսմանյան աշխարհագիր մատյաններում գրանցվել է Եքսանոս տարբերակով՝ որպես Յամշեն գավառի գյուղախնճերից (Օահիյե) մեկը¹, իսկ հայկական աղբուրներում հիշվում է Սենողոր² կամ Սենեծոր՝ «Սենգ-դերե»³ անունով։ Անցնելով Սեսա-

Ժվարած է Խաչիկվանաքի (տեղանունը կազմվել է Խաչ+ի (սեռ. հոլ)+վանք, հայկական աղբյուրներում հիշվում է Խաչիվանք) և Թիրովիթի կամ Թրովիթի (կարծում ենք տեղանվան մեջ Տէր+հօվիտ բաղադրիչներն են՝ տէր>տիր>թիր>թըր հնչյունափոխությամբ) արոտավայրերի Խաչմերուկում, ինչպես տեղում պարզեցինք, շրջապատված է Զագութ/Զագար (ճակատ), Թավթենի և Սեր (Սար) կոչվող բարձր սարերով: Թավթենի սարը ամբողջովին ծածկված է ստվարախիտ դարավոր անտառով: Կարծում ենք, որ տեղանվան մեջ բավկավ է Խիստ անտառ բնորոշմանը)+ուտ+ենի բաղադրիչներն են: Յենց այս սարի ստորոտում էլ գտնվում է Եղմովիտի Թավթենի կոչվող թաղը:

Բնակիչներից տեղեկացանք, որ Եղմովիտից Զագար և Թավթենի սարերի միջև

գիւղս Եղնովտա, ի յանապատս Սբ. Խաչիկ հալրն հոգեւորիհ⁸: Յամածայն Լ. Խաչիկյանի Խաչեքարի կամ Խաչիկ հոր վանքը «Յամշենի վանական հաստատություններից ամենանշանավորն էր, բայց ոչ միակը: XV դարի կեսերին Յամշենուն Եղել է 2 այլ վանք ևս՝ Թոշտենց և Խուժկա վանքերը...», որտեղ նոյնակես հայ գրիչներն ընդօրինակել են բազմաթիվ ձեռագրեր⁹: Ինչպես գրում է Լ. Խաչիկյանը, «Զաքուր է տարակուսել, որ Յամշենուն ստեղծվել են տասնյակ ու հարյուրավոր այլ ձեռագրեր ու մշակութային արժեքներ, որոնք սակայն վերջին հայուրամյակների ընթացքում ոչնչացվել են բարբարոս տիրապետողների կողմից, կամ դեռ հայտնի չեն գիտական աշխարհին»¹⁰:

ԼՈՒԽԻՆԵ ՍԱՐԱԿՅԱՆ

Բանասիրական գիտ. թեկնածու, թուրքագետ

ՀԱՄԵՆԻ ԵՂԻՈՎԻՏ-ԷԼԵՎԻՏ ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԻ ՊԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՏԵՂԱՆՎԱՆ ՍՏՈՒԳԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

հոր (Թափթանիվաշա), Բարիք գյուղերը՝ մի քանի օր հյուրներն կալվեցինք Զուրինչ (իման ճուրնիք) գյուղում՝ Քենալ Նարի Ունալի տանը, ապա հաջորդ օրը նորա ուղեկցությամբ, Եւսուլն թողնելով Յոհունչ/Յոհունչ գյուղը, Չեմերոց (իման Զնեռոց) բնակավայրը, Մաքրիբուդամ գյուղը, Չերմեշի (իման Զրմեշի), Չեմշողուտի, Բալթաշի արոտավայրերը, բարձրացանք Քաջքարի երրորդ բարձր զագարի՝ Թահֆուր (իման Թազվոր<Թազավոր) լեռան⁴ (3400մ) ամենավերին լանջը, որտեղ էլ գտնվում էր համանուն արոտավայրը: Այստեղից մեր դիմաց բացվեց Քաջքարի մյուս՝ ամենաբարձր զագարը՝ Վերչնիկը/Կարշամբակը (3711մ, ներկայիս անունը՝ Ուչորութ), իսկ ներքում ծորի մեջ, երևում էր հին Յամշենց կամ Բաշ Յամշենց՝ իր Բաշքոյ, Օրթաքոյ և Աշաղքոյոյ գյուղերով: Թահֆուրի արոտավայրն անմիջապես Բաշքոյի վերևում է գտնվում: Նշենք նաև, որ Քաջքարի մյուս ամենից բարձր զագարը Քավունին է, որն ունի 3937մ բարձրություն:

Մեր թվարկած այս բոլոր բնակավայրերը գուտ հանշենաբնակ են: Զուրինչ գյուղում քենալ Նարիից և գյուղավագից՝ Թեմելից, որի ազգանունը նախկինում Խաչիկօղլու է եղել, գրանցեցինք դեռևս այսօր էլ շրջանի և իրենց գյուղի բնակիչների խոսակցական թուրքերենում Դամշենի բարբարից մնացած բազմաթիվ կենցաղային, մեղվապահությանը վերաբերող բառեր, ինչպես նաև նանրատեղանուններ: Մի քանի օր հնարավարություն ունեցանք բարբառային գրանցումներ կատարել նաև Չամլիկնշին գավառին պատկանող Գիթո (Քիթո) և Տրումիտ արորուպաւարենում:

Խաչիքարի Եկեղեցու ավերակների մոտ:

Դեղինակը
Եղնովիտ գյուղում:

ընկած ճանապարհը բարձրա-
նում է դեպի Թըրօվիթի (Տեղ հո-
վիտ), Փալօվիթի (Բալիովիտ),
Քարունչի, Անլաքիթի, Սամիսբա-
լի (ունի նաև Զարգեստալ տար-
բերակը, Գիրը (Քիրը) արոտա-
վայրում գրանցեցինք տեղան-
կան Զարգիսբալ, Զարգիստան,
Զարգսբան տարբերակները)
արոտավայրերը: Այդ բարձրա-
դիր վայրերից հոսող գետը՝ Եղնո-
վիտը, որին տեղացիներն ասում
են Կառավարի գետ:

գերը հանգամանորեն քննել են Միսիթարյան միաբանության անդամ Յ. Տաշյանը⁶ և ակադեմիկոս Լ. Խաչիկյանը⁷: Եղոնվախ գյուղի մոտ գտնվող Խաչեքարի կամ Խաչիկ հոր վանքում գրիչ Կարապետի 1504թ. ընդօրինակած ձեռագրից Յ. Տաշյանի բերած հատվածում կարդում ենք «Առ ողեաւ սա ի լեռկիս Յանշինու ի»:

քար լեռան անունից թաջքար> Խաչքար> Խաչիկ հոր փոփոխությամբ¹¹: Իսկ թաջքարը, ավելի հավանական է, որ քաջք (դմեր, ոգի, փերի)¹² և քար բաղադրիչներից է կազմվել (տեղանվան այսպիսի մեկնաբանությունը մեզ հուշել է Ս. Վարդանյանը): Դավելելով նշենք, որ մեր կարծիքով, տեղանունը որևէ կապ չունի Լ. Խաչիկյանի առաջադրած կովկասյան Կաշգարի հետ¹³: Դայ մատենագրության մեջ Դամշենն իր անանցանելի, մշուշապատ անտառների համար կոչվել է նաև «անլույս աշխարհ», իսկ թաջքարը՝ «Թաջքարու դեւ»¹⁴: Թաջք արմատից հայերենն ունի քաջքոտ, քաջքոտիլ, քաջքարանի, քաջքաձայն, քաջքանոր, քաջքատուն, քաջքաքար¹⁵ բառերը: Այսօր էլ տեղացիները հստակորեն պահպանել են լեռնաշղթայի թաջքար անվանումը: Բացի այդ պատահական չպետք է համարել այն հանգամանքը, որ համշենցիների բանահյուսության մեջ տարածված են ոգիների և փերիների հետ կապված բազմաթիվ պատմություններ: Եղնովիտի վանքը Ծանավոր է նաև պատմական այլ հանգամանքով: Ինչպես հաստատում են Դամշենում գրված ձեռագրերը, Եղնովիտի Խաչքարի կամ Խաչիկ հոր վանքում են անբեղվել թաջքար լեռան ստորոտում տեղի ունեցած մարտերի ժամանակ զոհված Վարդանանց ռազմիկների և նրանց զորավար Դամյակ Մամիկոնյանի (Վարդան Մամիկոնյանի եղբոր) Ծխարները¹⁶: 1504թ. Կարապետ Երեցը՝ իր ընդօրինակած ձեռագրում, հիշատակում է, որ «Դամշինու Երկրի Եղնովիտ գյուղի Խաչիկ հոր անապատում, «ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնի եւ Սուրբ Սիոնի և նշխարաց Սիրոց Վարդանանց, որ աստ կամ հաւաքեալ ի պահպանութիւն Երկրին մերոյ»¹⁷: Ղ. Ալշանը նույնպես վկայում է. «Գլխաւոր աւանն Դամշէն որ և Պաշ-Դամշէն կայ ի ստորոտս Տեմիրտաղ լերին. առ որով և Խաչքար լեառն, յորում մենաստան կիմ, ուր պահեին նշենք առ առ և առ»¹⁸.

← Իսկ նրա հիշատակած տաճիկներն իւլամացածք/թուրքացած համշենցիներն էին: Այդ է հաստատուել վորք-ինչ ավելի վաղ գրված Շ. Ինժերյանի հետևյալ հիշատակությունը, որ թեև 17-18-րդ դարերում Համշենի «ամբողջ շրջակայ գիւղօրիէք դարձան ի տաճկության սակա բռնութեան հարկապահանջութեան բայց գտանին տակալին ի նոսա և քրիստոնեաք, յորոց գիւղօրէս կանգուն կատակալին եկեղեցի իւրեանց ի վաղուց մնացեալ, չունին երեց ի հովուել, միայն քանի մի անգամ յամին գայ առ նոսա երեց Յեվողիւտ գեղջէ: Իսկ տաճիկը խօսի մինչև ցայժմ հայերեն, ... պահէն պահս զայլ ծես և օրէնս քրիստոնեական հաւատոց, աճակեն եւելողացի կն...»²⁰:

Ելեվիս գտնից այն կողմ, թե-
պի Զագորք/Զագար (ճակատ)՝
լեռան ուղղությամբ՝ բարձրադիր
բլիլի վրա, գտնվում են վաճիքի
փլատակները։ Բնակավայրից
45 րոպե ոտքով քայլելուց հետո
մենք բարձրացանք այդ բլուրը և
տեսանք ցավալի իրողությունը։
Վաճիքի մնացել է ին միայն հիմ-
քը, այս ու այն կողմ ցաքուցիր
ընկած տաշված քարերը և խո-
տով ծածկված աղբյուրի գուռը,
ինչպես համշենցիներն են
ասում ավզոնը (ավազան)։ Կա-
յին նաև տեղ-տեղ փորված փո-
սեր։ Տեղացիները մեզ պատ-
մեցին, որ ոսկի փնտրելու նպա-
տակով տարբեր վայրերից նար-
դիկ են եկել և ավերել վաճքն ու
շուրջքուրոք։ Դիմքի մնացորդի
ծավալից երևում էր, որ Խաչիկ
հոր վաճքը բավականին մեծ շի-
նություն է եղել։ Տպավորիչ էր
նաև վաճքի համար ոնտրված

բարձրադիր տեղանքը, որտեղից նախկին ունվա այս շինությունն իր ամբողջ շուրջու հշուղ դիրը է ունեցել գրեթե ողջ Ներքին Վիժեփի (Չամլիրինչինի) հովուի նկատ մանք: Օ. Օգբուրքի կազմած «Աւծովյա հանրագիտարանային բառարանի» հա մածայն՝ Եղնովիտի վաճքը բնակիչները կոչել են նաև Սուհովի Մինաս քիլիսեսի (Suhup Minas Kilisesi)՝ Սուլը Մինասի եկե ղեցի²¹: Թե որտեղից է առաջացել վանքը այս անվանումը, առայժմ չենք կարող ասել: Այդ հարցը լրացուցիչ հետազոտու թյան կարիք ունի: Նույն հանրագիտարա նում նշվում է, որ Եղնովիտը մանամակի հայտնի է Եղել նաև իր դարբնոցներով, որ տեղ նշակել են Յամշենի Ղեմիրդաղ կոչ վող լեռան երկաթ հանքերից բերված հումքը²²:

Ժողովրդագրական տեղեկություններ

Հայկական աղբյուրները վկայում են որ Եղովիտ գյուղի բնակչիները ամենաերկարն են դիմադրել Օսմանյան կայսրության հաւամացման քաղաքականությանը՝ Դ. Ինճիճյանի հաղորդման՝ «Եվոպիակամ Եղովիտ: Գիտ ի գլուխ վիճակին Ղամշինի, որոյ բնակիչը յառաջազգոյն առհասարակ էին յազգին հայոց, այլ այժմ կիսոյն դարձան ի տաճկութիւն...»²³: Յ. Տաշյանն էլ, հենվելով Դ. Ինճիճյանի այս հաղորդման վրա, գրում է, որ 1806թ. գյուղի բնակչության կեսն ընդունում է մուսուլմանություն²⁴: Պ. Թումայանցը վկայում է, որ համշենցիները «քրիստոնեության ամենաշատ կորուցած են, և այդ մեծ գավառում միայն նշանափոր Եղովիտ (Էլեհովիտ) գյուղում է մնացել քրիստոնեությունը պահպանած քսան ընտանիք²⁵: Պ. Թումայանցի այս տեղեկությունները վերաբերում են 19-րդ դարի երկրորդ կեսին:

Եղոնվիտ բնակավայրի մասին որոշ կցկոտուր տեղեկություններ են հաղորդուած նաև օսմանյան և թուրքական աղբյուրներում: Օսմանյան կայսրությունուու տղամարդկանց հաշվառելու համար անց կացվել է մարդահամար: Մահմեդական ներն ու քրիստոնյաները գրանցվել են առանձին դավթարներում (մատյաններում)²⁶: Օսմանյան արխիվում պահպում են նաև Յաճշնի կազային պատկանող մարդահամարի մատյանները, որոնք ունեն հետևյալ թվագրությունն ու փաստական:

Շնդգրկումները՝ 1252 (1836)թ. Համշենի կազայի ռայա բնակչության մարդահամարի մատյան, 1254 (1838)թ. Համշենի կազայի մուսուլման բնակչության մարդահամարի մատյան, 1258 (1842)թ. Համշենի կազայի իսլամական մատյան, 1258 (1842)թ. Ոիգեի կազայի իսլամ բնակչության և ռայայի, Համշենի կազայի ռայա բնակչության մատյան, 1265 (1848)թ. Համշենի կազայի ոչ մուսուլման հպատակների մատյան²⁷:

1848թ. մատյանի հաճածայն էլեկի-
թում գրանցվել է 10 տուն, 39 տղամարդ
բնակիչ, որոնցից 9-ը առևտոր նպատա-
կով տեղափոխվել են Ունիե, Տրավալզոն,
Ղրիմ, Էրգրում, Քուրայիս:

1876թ. Տրապիզոնի վիլայեթի օսման-

Եղանակի տարրեր:

յան տարեգործերում (*Salname*)՝ Եղնովի-
տը գրանցվել է Էլեվիդ քայլեսի (Elevid karyesi)՝ Էլեվիդի գյուղ տարբերակով,
այսինքն դեռ այդ ժամանակ ունեցել է
գյուղի կարգավիճակ: 1876թ. դրությամբ՝
այնտեղ արձանագրվել են 17 տուն, 21
մահմերական շունչ²⁸: 1877թ. տարեգոր-
ծում էլեվիթում գրանցվել են 11 տուն, 31
մահմերական շունչ²⁹: Տարեգործելի այս
տվյալները կասկածելի են և ոչ տրամա-
բանական, քանի որ 17 տան վրա 21
շունչը բաժանելիս ստացվում է, որ յու-
րաքանչյուր տուն ունեցել է 1,5 բնակիչ:
Իսկ 11 տան վրա 31 շունչը բաժանելիս
յուրաքանչյուր տանը բաժին է ընկնում
2,5 բնակիչ: Եթե հաշվի առնենք, որ Եղ-
նովիտի բնակչությունը նախկինում
քրիստոնյա հայեր էին, ապա հայ ավան-
դական ընտանիքի միջին թիվը, ինչպես
ցույց են տալիս բազմաթիվ հայկական և
օտար աղբյուրները, առնվազն պետք է
հաշվել տասով³⁰: Իսլամ ընդունելուց հե-
տո էլ բազմազավակության ավանդությը
պահպանվել է համեմացիների ընտանի-
քում³¹:

Պատահական չէ նաև, որ նույն տարեգրքում որևէ խոսք չկա այդ շրջանում ելեվիթում ապրող քրիստոնյա հայ բնակչության փոքրիկ կողայակի մասին: Եթե 1806թ. միայն գյուղի կեսն էր ընդունել մահմեդականություն և համաձայն Պ. Թումանյանցի՝ 19-րդ դարի երկրորդ կեսին 20 ընտանիք տակավին քրիստոնյա էր, ապա կարելի է ենթադրել, որ այդ ժամանակ մոտավորապես 20 ընտանիք էլ, այսինքն գյուղի կեսը, թռնի կրոնափոխված համշենցիներ պետք է լինեին: Իսկ օսմանյան տարեգրքի հրատարկված տարրերակում ելեվիթում գրանցված են միայն մահմեդական տները, այն էլ բնակիչների կասկածելի թվով:

Ավելին, քուրքական «Սևօպյան հաճ-րագիտարանային բառարանուն» գետեղ-ված «Էլեվիթ» հոդվածում Նշվում է, որ 20-րդ դարի սկզբում Էլեվիթը թիզ թվով հայ բնակչութեան ունեցել: Բառարանի հեղինակը բերում է նաև մի հետաքրքիր պատմություն. «Ետրոս անունով երեսուն տարեկան մի հայ, որ ապրում էր ծեր մոր հետ, հարևան Զոլունա գյուղից կնության է Վերցնում մի իսլամացած համշենից կնոջ: Այս ամուսնությունից որոշ ժամանակ անց՝ Պետրոսը որոշում է կրոնափոխ լինել՝ մահմեդական հարանալ: Մայրը շատ ծանր է

Եղնօվիտ-Էլեվիթ
տեղանվան
ստուգաբանությունը

Հայկական աղբյուրներում Եղնօվիտը հիշատակվում է նաև Եղնիովիտ, Եղնահովիտ, Եղիովիտ, Եղովիտ, Եղոյուտ, Էլեհովիտ տարբերակներով։ Ինչ Վերաբերում է Եղնովիտ տեղանվանք, ապա այն բնիկ հայկական է։

Թուրք հեղինակ Ս. Արջընն, որն իր գրքում հիմնականում զբաղվել է Համշենի միկրոտեղանունների հայկական ծագությունը մերժելու անտեղի ջանքերով, իր գրացած տեղանվանական ցանկում անդրադառնում է նաև Եղնովիտին: Ս. Արջընի հրապարակած ցանկում այն արձանագրվել է Էլօվիդ տարբերակով: Թուրք հեղինակն այս դեպքում ընդունում է, որ տեղանվան երկորորդ բաղադրիչը՝ օվիդը, հայերեն է: Ապա փորձում է բացատրել օվիդի բարի նշանակությունը հենվելով հայերեն բառարանի վրա. «Իհարկե, հայերեն բառարանում յայլան որպես «լեռնաբաշ» է նշվում»³⁶: Թե հայերեն որ բառարանից է թուրք հեղինակը օգտվել և Վերցրել այս անհասկանալի բացատրությունը, նշված չէ: Ապա անմիջապես հավելում է, որ օվիդը յայլա (արտօվավայր) իմաստով միայն թուրքերն են օգտագործում: Իսկ տեղանվան էլ արմատին ընդհանրապես չի անդրադարձել:

Յարկ Ենք համարում նշել, որ հայերեն հոմանիշների բառարանում որպես հովիտի հոմանիշներ են տրված լեռնազգո, գետահովիտ, հարթավայր բառերը, և հնչպես ցույց են տալիս Յամշենի միկրոստեղանունները՝ Եղնօվիտ, Բալօվիր, Զըրօվիտ, Թիրօվիր, Զեղօվիր, Մէծօվիր, Խաչօվիր և այլն, ապա սրանք նաքուր հայկական են և հայտնի են որպես համարենիք արարակարտեր սերմներ:

շենցիների արոտավայրերի անուններ:

Եղմովիտ տեղանունը, մեր ստուգա-
բանության համաձայն, կազմվել է Եղ+Ա-
(Եղցերու)+հովիտ բաղադրիչներից, որ
նշանակում է Եղմիների հովիտ: Եղմ բա-
ռը բնիկ հայկական է, որն ըստ լեզվաբան
Յ. Աճառյանի՝ հներկովապական նախալեզ-
վակ է, որի հայությունը կատարվել է Հայության

վի մեջ ծանում, և որից էլ Եղիսոս
(Եղիսիկի ոտք), Եղիսոր (Եղիսիկի ձագ), նոր
գրական հայերենում է միայն գործածվել
Եղիսիկ ձևով: Տեղանվան մեջ տեղի է ունե-
ցել Էլուն անցումը, հնչյունափոխական
մի երևույթ, որը բնորոշ է հայերենի հա-
մար: Դ. Աճառյանը նշում է նաև նույն մեջ
հիմքից «ռուսերենում ելեն, օլեն» «եղ-
ջերու», ելենից «եղիսիկ», ...գերմ. Elen, Elendthier, ֆրանս. elan «հյուսիսային եղ-
ջերու» բառերի գոյության մասին³⁷:

КРАСНОДАРСКОМУ ПОСЕЛКУ ВОЗВРАЩЕНО ИМЯ “ПОБЕДИТЕЛЯ КАРСА, ЧУМЫ И ВСЕХ СЕРДЕЦ”

В Краснодаре начались праздничные мероприятия в связи с возвращением поселку Зональному его исконного имени - Лорис. Как сообщает Информационный Центр газеты армян России “Еркрамас”, поселок Лорис был основан в 1888 году и назван в честь выдающегося армянина, генерал-губернатора Михаила Лорис-Меликова (Микаэла Лору-Меликан), руководившего военными действиями русской армии на Кавказе и штурмом взявшего считавшуюся неприступной крепость Карс. В 1978 году Лорис был переименован в поселок Зональный, но старое название по-прежнему активно использовалось.

Несколько лет жители поселка настойчиво боролись за возвращение населенному пункту его прежнего имени. В результате, сначала 25 декабря 2008 года городская Дума Краснодара принимает решение № 50 п.10 “О переименовании географического объекта поселок “Зональный” Пашковского сельского округа, подчиненного городу Краснодару, в поселок “Лорис”. Затем 21 апреля 2010 г. Законодательное собрание Краснодарского края принимает Постановление № 1904-П об одобрении решения городской Думы Краснодара. И, наконец, 6 июля 2011 г., Председатель Правительства Российской Федерации Владимир Путин подписывает Постановление №534 “О переименовании географического объекта в Краснодарском крае”. Таким образом, на карту России возвращается поселок Лорис.

СПРАВКА: Поселок Лорис относится к Пашковскому сельскому округу Карабунского внутригородского округа Краснодара. В поселке проживают более 4 тыс. человек. Как было сказано выше, поселок был назван в честь выдающегося государственного деятеля Российской империи, полководца,

генерал-губернатора, министра внутренних дел Российской империи, графа Михаила Тарievича Лорис-Меликова (1824-1888).

Как военачальник, Михаил Лорис-Меликов проявил свои выдающиеся способности, став героем кавказских и русско-турецких войн. Храбрость и блестательное умение командовать войсками Лорис-Меликова, в частности, проявились в победе над 10-тысячным войском имама Шамиля. Но вершиной его военного искусства стала организация ряда побед русской армии над турками. Особо нужно отметить взятие Карса, считавшегося неприступной крепостью, штурм которой начался в ночь с 5 на 6 ноября 1877 года, и уже 7 ноября она пала. А на следующий день состоялся парад войск, который прибыл принимать сам главнокомандующий - великий князь Михаил Николаевич. За эти и другие феноменальные успехи Лорис-Меликов был награжден высшими наградами Российской империи. Назовем лишь некоторые из них: за годы военной службы удостоен орденов Св. Георгия, Св. Владимира, Св. Анны всех степеней. Целый ряд знаков отличия граф заслужил и на государственно-политической служ-

бе. Наряду с блестательной военной карьерой Лорис-Меликов добился высочайшего и народного признания на гражданском поприще. Он проявил себя мудрым администратором, приверженцем реформ. Служа по назначению Александра II губернатором Тверской, затем Астраханской, Самарской, Саратовской, а также неспокойной в то время Харьковской области, Лорис-Меликов активно боролся с нищетой, разрухой в провинции,

личными нынешним премьер-министерским), а по совместительству и министром внутренних дел России.

Крупнейшим государственно-политическим актом Лорис-Меликова стал разработанный им проект прогрессивных конституционных преобразований, направленный на разумную либерализацию самодержавной власти и ослабление террористических пополнений. Всецело одобренный Александром II, проект реформ не осуществился ввиду его скоропостижной трагической гибели. После того, как сменивший отца на царском троне Александр III отверг под давлением реакционной группировки во главе с Победоносцевым данный проект, Лорис-Меликов подал в отставку.

О некоторых боевых наградах Лорис-Меликова упоминалось выше, и к ним можно добавить еще гражданские регалии (всего графом получено свыше 20-ти высоких знаков отличия - в том числе... турецкий орден Меджиди II степени): Св. Станислава, Св. Андрея Первозванного, звания почетного гражданина Петербурга, Полтавы, Ельца, Харькова (а в последнем из перечисленных городов была также возд-

вигнута в честь графа Триумфальная арка с надписью золотыми буквами: “Победителю Карса, чумы и всех сердец”).

Умер Лорис-Меликов в Ницце, в декабре 1888 года, вдали от родины, от политической жизни, в кругу своих родных и близких. За неимением армянского священника в Ницце панихида по усопшему отслужил православный священник в присутствии великой княгини Ольги Федоровны, специально прибывшей из Канн. Траурное шествие началось при залпа 11 орудий перед военнослужащими Ниццкого гарнизона. А 8 февраля следующего года останки

графа-генерала Лорис-Меликова были доставлены в Тифлис, где он родился и жил в отроческие годы. Интересно отметить, что перевозка тела покойного пролегла через территорию Османской империи, которой покойный изрядно “насолил” во время российско-турецких войн и проводимой Россией антитурецкой политики. Потому император Александр III, опасаясь нежелательных инцидентов со стороны турок, обратился со специальным посланием к султану с просьбой оказать содействие в беспрепятственном прохождении кортежа с гробом “друга его отца” через территорию Турции в Тифлис, подкрепив свою просьбу отправкой российского военного корабля в Стамбул.

Литургия и отпевание совершились в Ванском соборе Тифлиса. Гроб с телом Лорис-Меликова был помещен в могилу на территории, прилегающей к Ванскому собору, рядом с боевыми соратниками-генералами: Тер-Гукасовым, Алхазовым, Шелковниковым и Лазаревым. В 1956 году в связи со строительными работами на территории Ванского собора останки всех вышеназванных были перезахоронены в подворье Армянской церкви Сурб Геворк.

Русские и армяне в Сочи уходят в Ислам активнее этнических мусульман-имам Лазаревского района Сочи

“Намного активнее, чем этнические мусульмане в нашем регионе, к Исламу приходят русские и армяне. Русские особенно предрасположены к восприятию веры и религиозных знаний”, - рассказал в интервью информационно-аналитическому агентству “НатПресс” имам Лазаревского района города Сочи Умар Нибо. Как сообщает Информационный Центр газеты армян России “Еркрамас”, согласно публикации, в частный дом, служащий мечетью, в поселке Головинка Лазаревского района, как на пятничную молитву, так и на ежедневную пятничную молитву, приходят мусульмане разных национальностей, среди которых немало лиц русской и армянской национальностей.

Имам Лазаревского района Сочи также сообщил о перспективах строительства в Сочи новых и возвращения бывших мечетей. “Мы делаем все возможное,- говорит Умар Нибо,- чтобы вернуть сооружения бывших мечетей. По этому вопросу мы дошли уже до Москвы. Игнорируя Федеральный Закон о возвращении верующим, отбран-

ных в свое время церквей и мечетей, руководство Краснодарского края делает все возможное для ограничения распространения Ислама во всем, в чем только возможно. Но самое обидное это то, что более активными в этом деле являются руководители адыгской национальности, которые считают, что им не нужны мечети. В Краснодарском крае нет ни одной официально оформленной мечети и религиозной организации, за исключением религиозной организации Новороссийска, которая была оформлена 12 лет назад, где главой являлся татарин. Тогда еще можно было что-то оформлять. В Адлере много мусульман, в Сочи их примерно 50 тыс., но нам не удается добиться клочка земли для строительства мечети. Руководители думают, что таким образом можно остановить процесс распространения Ислама, но чем больше они этому препятствуют, тем больше становится численность мусульман. И речь уже идет не только об адыгах и этнических мусульманах”.

В Республике Адыгея РФ начали издавать армянскую газету

“Лусаворич”-такое название получила новая армянская газета, начавшая издаваться в России. Как сообщает Информационный Центр газеты армян России “Еркрамас”, новое издание является просветительским органом Армянской Церкви Сурб Арутюна города Майкопа (Республика Адыгея). В первом номере издания рассказывается о мероприятиях, проведенных в прошедшем месяце в Армянской Церкви Майкопа, а также размещены материалы, касающиеся истории и традиций Армянской Апостольской Церкви.

Как сказано в слове Благословления, с которым обратился по случаю выхода газеты Глава Епархии Юга России ААЦ Епископ Мовсес Мовсесян, “Лусаворич” призван “внести весомую лепту в обогащение армяно-русских и, в частности, армяно-адыгейских духовных и культурных связей”.

Отметим, что просветительская газета “Лусаворич” издана при технической поддержке газеты армян России “Еркрамас”.

Յակառակ հյայստանյան
որոշ գիտնականների ենթադրու-
թյուններին, թե Յայոց ցեղասպա-
նությունը լիարժեք ուսումնասիր-
վել է, եւ հյա պատմագրությունը
սպահչ պատասխան է տվել բո-
լոր հարցերին, դրանցից շատերն
առ այսօն բազ են մնում:

Օսումնամահիրաբ հարցեից,
թերեւս, պետք է առանձնացնել
քեմալականների իթրիհատական
ծագումն ու օսմանյան ցեղաս-
պան քաղաքականության ժա-
ռանգականությունը, թուրքական
ժողովրդական զանգվածների եւ
քրիստոնական աշխարհների մասնակ-
ցությունը հայերի կոտրածնե-
րին, «Թեշքիլար-ը Մահուսայի»
սկավարության աերական ևս

ՀԱԿՈԲ ԶԱՔՐՅԱՆ

«1915-ի ՈՉ ՄԻ ԹՈՒՐՔ ՈՐԵՎԵ ՀԱՅ ԵՐԵՒԱՅՅԻ ԶԻ ՓՐԿԵԼ»

Նա պարզապես «մարդկային մի խմբից մյուսին երեխաների բռնի հանձնում» է կատարել

ուլյաների եւ բանակի դերը, Մուստաֆա Քեմալի մերձակա շրջապատի հայասպան ղիմազին ու Թուրքիայի Հանրապետության ղիմանդիր կազմի անմիջական մեջսակցությունը, Դայոց տեղապանության թուրքական ժխտողականությունը, ճշմարտության ուրացման հարցում իշխանությունը, դաշտական ուրացման հարցում իշխանություն-ժողովուրդ համերաշխությունը Թուրքիայում, դրա խորային արնատները, հայերի ունեցվածքի պետական եւ ժողովրդական հափշտակումը, ինչպես նաև Հայկական հարցի ու Արարուրքի տարբերի առնցքությունները:

Այս հարցերի մեջ, ինչ խոսք, ամենացավոտը հայ երեխաների կյանքը «փրկելու» թուրքական դրսեւորումներն են, դրա դրդապատճառներն ու փրկությունն իրեւեւ «մարդասիրություն» դիտարկելու փորձերի բուն էւթյունը: Սփյուռքահայ որոշ շրջանակներ Յայոց ցեղասպանությանն անդրադառնալիս հարկ են համարում մատնանշել. «Ճիշտ է, մեզ կոտորել են: Սակայն բազմաթիվ թուրքեր, վտանգելու գնով իրենց կյանքը, փրկել են հայ երեխաներին»: Նրանց արձագանքում են թուրքական շրջանակները, հավելելով «նույիսկ հասողու որբանցներ ենք ստեղծել հայ երեխաների համար»:

Տվյալ դեպքում խոսքը 1915-ի զանգվածային կոտորածներից հետո Հայեապում հայ ազգի դահլիճներից Ձեմալ, իսկ էրգումում չարանենան մարդասպան Քյազիմ Կարաբերի փաշաների ստեղծած խառը որբանոցների մասին է, որոնցում ծնողագորկ թուրք երեխաների հետ հայտնված քուրք հայ որբերը, մյուսների նաև, նախ դավանակիր են եղել, մոռացել մայրենի լեզուն, կտրել հայկական ինքնության հետ իրենց կապը, ապա ստացել են թուրքական դաստիարակություն եւ կատարելապես թուրքացել, իսկ նրանց ժառանգները, «Թուրքական» ինքնությունն ապացուելու հարկադրանքի տակ, հաճախ հայտնվել են թուրք ազգայնացների շարունակում:

Այս որդերի ընդհանուր թվի մասին որեւէ պատկերացում չունեն: Դայտնի չեն նաև Կարաբերիք: «որրանոցում» հայտնած հայ եւ եռոր առօհինենի ճակա

ի քիթները բավարարելու, ինչպես
նաև հարեմում հարծի, տանը
աղախնի կամ ծառայի պահանջ
ունեցող ունեւոր ընտանիքներին
վաճառելու նկատառությունը
կենդանի են թողել հայ Երեխանե-
րին: Այսինքն Երեխան դարձել է
ռազմավար, իսկ մարդասպանը
նրան պատվերով ունեւոր ընտա-
նիքներին հանձնելու դիմաց Վար-
ձատրվել է: Ընդ որում, Երբ խնդրո
առարկա է եղել հայկական ըն-
տանիքի պարարանի կամ
առանձնատան յուրացումը, մար-
դասպան հրոսակները չեն խնայել
ոչ մեկի՝ այդ թվում աղջիկ Երեխա-

Աղնահայտ է, որ Երեխսայի կյանքը նկատառումն ի խնայելու դեպքում, մարդասպանի «մարդասփռությունը» անխուսափելիորեն հանգեցնում է ստրկացման, իսկ դա ենթադրում է ոչ թե փրկություն, այլ մահմեղականացման միջոցով հետազ քութքացում:

Դայ Երեխսաների «փրկության» պարագայում խնդիրը, սակայն, սուկ ստրկացումը չէ, այլ նրանց ներկայությամբ ծնողների, քույրերի, եղբայրների եւ ողջ գերդաստանի դաժան սպանությունը: Մարդասպանները, ինչպես «Թարուաֆի» 2010թ. մարտի 30-ի համարում խստովանում է պատճառաբան Սերիմ Ներինջիր, նախըսն

բառ օգուտ կոլուսով, սարդած կյանքը խնայելը երեխայի աչքի առաջ մորոց բռնաբարելուց հետո կտրում էին կոկորդը կամ գլուխը քարով փշոլում:

Դաճախ երեխան ականատես էր լինում, թե ինչպես մարդասպան հրոսակը կենդանի թաղում է իր ծնողներին, քոյլերին ու եղբայրներին եւ քաղվածների հոգեւարդից ինչպիսի հաճախականությամբ է երերում նրանց վրա լցված հողը: Այդպիսի ցնցումներից եւ դաժան փորձությունից հետո «փրկված» եւ մահմեղականի ընտանիքում որպես հարճ, աղախին կամ ծառա հայտնված հայ երեխան, ինչ խոսք, երանի պիտի տար սպանվածներին, քան օր ու օիկեն համորումքու իր ծնողներին

գլուխ համբուլոսի որ նոր մասն տանջաման արած դահիճների ներկայությունը, եւ ըստ նրան պատի հետապնդեր զազազած թուրք քուրք կամ չերքեց հրեշի պարհութեա ու ուսևասիր:

զարդումները ուղղված են լուսապատճենի համար:

չի հանգեցրել հայի փրկությանը: Սրանք ընդամենը կատարել են՝ մարդկային մի խմբից մյուսին երեխաների բռնի հանձնում», որը ՄԱԿ-ի Տեղասպանության կոնվենցիայի երկրորդ հոդվածի 5-րդ կետի համաձայն, ցեղասպան գործողություն է:

Քրդական ցելայի.net կայտ-
ջում հրապարակված «Դայոց ցե-
ղասպանության առնչվոր երկու
հիմնարար խնդիր» հոդվածում
հայ երեխաների «փրկության»
հարցին բռնի հաճանած տե-
սանկյունից է մոտենում հայտնի
թուրք սոցիոլոգ Խամայիլ Բեշիք-
չին: Նախքան հոդվածը մասնակի
կրօնատումներով ուշադրության
ներկայացնելը, նշենք, որ Բեշիք-
չին քրոնական հարցի հայտնի
մասնագետ է, որա մասին հրա-
պարակավ առաջինն է արտա-
հայտվել Թուրքիայում, ունի հար-
ցին Նվիրված 36 գրքեր, որոնցից
32-ը արգելվել են, իսկ ինքը
դրանց պատճառով բանտարկվել
է 17 տարի: Բեշիքչի աշխատու-
թյունները բարգամանվել են գե-
մաններն, իսպաններն, արաբե-
րներ, պարսկերն, քրդերն եւ ճա-
պոններն:

Ասաք թե ինչ է գրում ԽԱԺԱՅԻ
ՔԵՀՔԾԻՆ.

«Երբ օրակարգ է մտնում Հա-
յոց ցեղասպանությունը, թուրք
պատմաբաններն ասում են. «Տա-
րիներ շարունակ արխիվներում
ենք աշխատում: Ցեղասպանու-

Առ զայտագլու և այլ դրույթներ իրագործելու գործընթացում կենտրոնական կառավագրությունը քրօնաների վարչական ղեկավարների հետ զայտնի ժողովներ անցկացնի եւ սովորեցնի, թե Վերջիններս ո՞ր իրավիճակում, ինչպես գործեն: Կարող են կողավորված լինել նրանց հաղորդագրությունները: Գայտնի ժողովների, կողավորված հաղորդագրությունների մասին պահպանվել են բազմաթիվ վկայություններ:

Ավելին, որոշ մասնագետներ նշում են, որ «իթրիհատ վե թերաքի» կուսակցության առաջնորդներ էնվեր, Թալեսար եւ Ձեմալ փաշանները, նախքան Ստամբուլից հեռանալը որոշ փաստարդեր այրել են: Միաժամանակ ասվում է, որ «Զաղալօլուի (այս բաղում էր Բարձր Ուռը) բաղնիքներում օրերով փաստարդեր են վարել»: Որո՞նք էին այդ փաստարդերը եւ ի՞նչ էին իրենցից ներկայացնում: Դենց դա պես է ուսումնասիրել: Ձեմ կարծում, որ Ծիշու մոտեցում է Հայոց ցեղապահնության փաստը հաստատող վավերագրերի որոնումը արիսիվ-ներում:

համար իրեւ աղախին կամ ծառ են վերցրել: Որոշ երիտասարդ աղջիկներ ճահճեղականություն ընդունելուց հետո նաև ամուսնացել են:

Սակայն ոչ թուրքերի, ոչ էլ քրդերի մեջ չկա մի երեխա, որին պահպանած լինեն հայ լինելու համար կամ ընտանիքի հարկի տակ ընդունեն հարգելով հայերի լեզվական, հոգեւոր եւ մշակութային արժեքները։ Չկա նաև փրկված գեր մեկ հայ ընտանիք...

սաշարության պահպանությունը չի կարելի «փրկություն» անվանել: Ի վերջո նրան պարտադրում են ուրանալ իր հավասարք, մահմեդականությունը ընդունել, մոռանալ մայրենի լեզուն եւ թուրքանալ: Նրան օգտագործում են որպես հովիվ, ծառա կամ աղախին: Նա ստրկագում է: Սա «փրկություն» համարելը ճիշտ չէ, ընդամենը կյանքի դաժան պայմաններին ճարահատյալ հաշտվել է: Դաշտվելու դեպքում, իմ խորին համոզմամբ, կյանքը հազիվ թե իմաստ ունենա: Թերեւս Կերսիմի շրջանում է, որ հայերը, այն էլ որոշակի ժամանակով, կարողացել են պահպանել իրենց կրոնական եւ լեզվական հեծնությունը: Այսպիսի գոյատեսում հնարավոր էր ալավիների շրջանում միայն: Սակայն չեմ կարծում, որ մահմեդականները (սուննի) հայերին այդ բանը թույլ տային: Նրանք հայերի մահմեդականացումը հանարել են իրենց հիմնական առաջադրանքը: Թուրքերի, քրթերի եւ հայերի հարաբերություններին անդրադառնալիս չպետք է աչքարող անել փրկելու, պահպանելու այս համարնամորո:

Հնորհակալություն ենք
հայտնում «Աշտարակ կաթ»
ընկերությանը
«Զայն համշենական» թերթի
խմբագրությանը նոր
համակարգիչ նվիրելու
համար:

Հեղինակը Յոլդերէ գյուղում:

Յայդէ երթաք զէրմաղա,
Քու գօվը ձընօղ չա՞ թա,
Խսթար այէ, խսթար չա,
Սողը նէզն էգող չա՞ թա:

Չախըս քուքար քընացէր,
Ցուն էյէվ նօ՞ր քընացէր,
Էրգու քյօթ գաղնէց ամա
Զիյափօնը մընացէր:

Խոփայի գավառի Բաշորա
(Խիգո) գյուղի համշենահայեր:

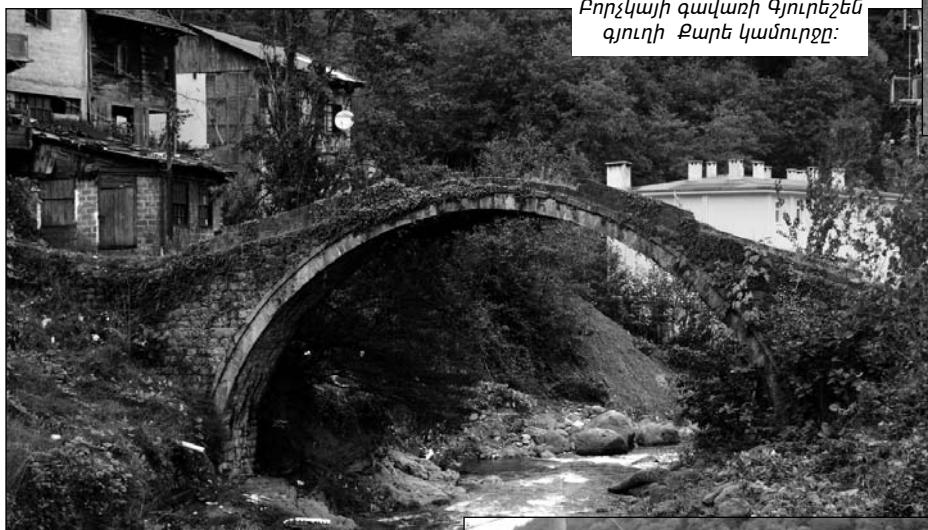
Սիյողը գարուն այի,
Չըկաղնէցան գախ այի,
Իմ սէվդան թէվը գըդրէց,
Նըստա ախուվախ այի:

Զօվը գազաղի թարցավ,
Քէզի ֆիթիլ չվիդի՞ թա,
Իմ դադին ու իհօօր,
Բիճի հարս մը չվիդի՞ թա:

Էրգու գացին, փէրջու նը
Խէցնօղ ում արջի մը,
Յաս իգուն իսա քյաղաս
Փախցէնօղ ում ախչիք մը:

Խոփայի գավառ,
գյուղ Շենդէր:

Յայդէ երթաք սիյօնա,
Խադ գօվը ձընօղ չա՞ թա,
Յէ խալա, քու ախչիքը
Զարէ գարքը զօն չա՞ թա:

Չադ գիդիմ, շադ ասօն ում,
Սըրդիս յանգուն հօնօղ ում,
Քյաղացէս ինադինա, յար,
Քէզի հեղը փախչօղ ում:

Գլխավոր խմբագիր և համարի պատասխանատու՝ ՄԵՐԳԵՅ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ: Լրատվական գործունելություն իրականացնող՝ «ՀԱՄՇԵՆ» հայրենակացական-քարեգործական հասարակական կազմակերպություն: Հասցեն՝ Երևան-37, Ազատության 2, բն. 8: Ներախոս՝ (+374+10) 20 21 26: Գրանցման վկայական՝ N 03Ա054979, տրված՝ 26.06.2002թ.: Խմբագրությունը ոչ միշտ է համակարծիք հեղինակների տեսակետներին: Արտատպահությունը կամ մեջբերման դեպքում հղումը «Զայն համշենական» պարտադիր է: Հրատարակվում է 2004թ. օգոստոսից:

“ՀՅԱՆ ԱՄՇԵՆԱԿԱՆ” (ГОЛОС АМШЕНСКИЙ). Ежемесячная газета Земляческой благотворительной общественной организации “АМШЕН” (г. Ереван),

Гл. редактор - СЕРГЕЙ ВАРДАНЯН. Издается с августа 2004г. Газета распространяется бесплатно. Тел. 20 21 26. “HAMSHEN” Compatriotic-charitable public organization (Yerevan). “DZAYN HAMSHENAKAN”. Issued from August, 2004. Editor in chief SERGEY VARDANYAN. Tel. (+374+10) 20 21 26, E-mail: dzaynhamshenakan@yahoo.com, www.dzaynhamshenakan.org